

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ЖІНКИ. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПОГЛЯД

INTERNATIONAL LEGAL STATUS OF WOMEN. EUROPEAN VIEWPOINT

Корчака Є.О.,

*студентка Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Савчук К.Ю.,

*студентка Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

У статті описується становлення та розвиток прав жінок. Автор наводить низку міжнародних організацій та документів, які відіграли важливу роль у підтримці гендерного руху. Проводиться аналіз діяльності різних країн щодо впровадження гендерної політики. Висвітлюються міжнародні тенденції та напрями боротьби зі статевою дискримінацією у різних сферах життєдіяльності людини. Рейтинги зарубіжних країн доводять, що розширення можливостей жінок та скасування негативних традиційних гендерних стереотипів є ключем до благополуччя всього суспільства.

Ключові слова: права людини, права жінок, гендерна рівність, стать, дискримінація.

В статье описывается становление и развитие прав женщин. Автор приводит ряд международных организаций и документов, которые сыграли важную роль в поддержании гендерного движения. Проводится анализ деятельности различных стран по внедрению гендерной политики. Освещаются международные тенденции и направления борьбы с половой дискриминацией в различных сферах жизнедеятельности человека. Рейтинги зарубежных стран доказывают, что расширение возможностей женщин и отмены негативных традиционных гендерных стереотипов является ключом к благополучию всего общества.

Ключевые слова: права человека, права женщин, гендерное равенство, пол, дискриминация.

The article describes the formation and development of women's rights. The author presents a number of international organizations and documents that have played an important role in supporting gender movement. An analysis of the various countries' activities on the implementation of gender policy is conducted. The article describes the international trends and directions of struggle against sexual discrimination in various spheres of human life. Ratings from foreign countries prove that empowering women and eliminating negative traditional gender stereotypes is a key to the well-being of the entire society.

Key words: human rights, women's rights, gender equality, gender, discrimination.

Актуальність теми. На відміну від поняття «стать», гендер стосується не суто фізіологічних властивостей, за якими різняться чоловіки і жінки, а соціально сформованих рис, притаманних «жіночості» і «мужності». Світова спільнота і національні суспільства дедалі більше порушують і розглядають питання про врахування гендерного аспекту в законотворенні, про що свідчать міжнародні документи щодо гендерної рівності.

Виклад основного матеріалу. Історично склалося так, що жінка займала підпорядковане становище. Так, у Давній Греції, вона могла займатися лише домашнім господарством та доглядом за дітьми. Такий перебіг подій тривав протягом багатьох століть, доки цього не змінила Велика французька революція. Епоха Просвітництва характеризувалась утвердженням ліберальної концепції «природних прав і свобод» людини, яка вперше в Європі була закріплена в головному документі Французької революції «Декларації прав людини і громадянина». «Свобода, рівність, братерство» – гасло, що надихало молодих французьких створювати різноманітні клуби чи брати участь у тогочасних маніфестаціях. Щоправда ні Декларація, ні Конституція тодішньої Франції жодним чином не чіпали, а тим більше не поліпшували права прекрасної половини людства. Ці документи закріплювали основоположні та політичні можливості щодо чоловіків. Тому письменниця Олімпія де Гуж спробувала виправити це «непорозуміння», склавши в 1791 році «Декларацію прав жінки і громадянки», яку історики і вважають першим відкликом фемінізму Нового часу.

Рухи, які виникли у США та Франції в XVIII столітті дали неабиякий старт розвитку національного та міжнародного права жінок. Саме вони заклали підвалини основних принципів та вплинули на перебіг лібералізму та соціалізму в цілому. Тому, починаючи з XIX століття, активно набирає обертів суфражистський рух, який характеризується динамічністю. Першою у світі надала вибор-

че право жінкам Нова Зеландія в 1893. Інші ж розвинуті країни зробили це після Першої світової війни. Останніми, хто приєдналися до цього ряду, були Швейцарія та Ліхтенштейн у 1971 та 1984 роках відповідно. Цей рух не призвів до повноцінної гендерної рівності, але зробив значний крок у виборчій, спадковій та сімейній сферах життєдіяльності.

Загалом, найбільшого розголосу та динаміки гендерному питанню надало ХХ століття. У першому десятилітті в Гаазі були прийняті конвенції щодо шлюбу, розлучення, торгівлю жінками та дітьми. Міжнародне співробітництво здійснювалося в таких трьох основних напрямках: протидія злочинності, регулювання праці, громадянства. І хоча ці норми прямо не порушували проблеми дискримінації, але опосередковано захищали права жінок [1, с. 144].

Організація Об'єднаних Націй (1945 року створення) одним зі своїх основних завдань проголосила недискримінацію на підставі статі. Одним із її найперших кроків стало прийняття Загальної декларації прав людини, яка в статті 2 наголосила на тому, що «кожна людина мусить мати всі права і свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища». Комісією зі становища жінок, що є функціональним підрозділом Економічної та Соціальної Ради ООН, було створено та проведено низку заходів щодо викоринення всіх форм дискримінації на основі гендерного підґрунтя [2].

Прийняття Організацією Об'єднаних Націй Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок означувала новий етап у гендерному питанні. Вона визначила, що дискримінація щодо жінок – це будь-яке розрізнення, виняток або обмеження за ознакою статі, які спрямовані на послаблення чи зведення нанівець визнання, користування або здійснення жінками (незалежно

від сімейного стану, на основі рівноправності чоловіків і жінок, прав людини та основних свобод у політичній, економічній, соціальній, громадській або будь-якій іншій галузі). Уперше була сформульована необхідність та легітимність застосування державами позитивних тимчасових дій, упровадження яких прискорює ліквідацію дискримінації за ознакою статі. Саме знаменита четверта стаття припускала можливість уведення тимчасових спеціальних заходів, спрямованих на прискорення встановлення фактичної рівності між чоловіками та жінками, які не вважаються, за визначенням Конвенції, дискримінаційними; ці заходи мають бути скасовані в разі досягнення цілей рівності можливостей і рівноправного ставлення. Крім того, вживання державами-сторонами спеціальних заходів, спрямованих на охорону материнства, не є дискримінаційним [3].

Крім того, органами ООН було прийнято низку таких інших не менш важливих документів, як Конвенція про політичні права жінок, Конвенція про громадянство заміжньої жінки, Конвенція про згоду на вступ до шлюбу, мінімальний шлюбний вік та вступ до шлюбу, Декларація про захист жінок та дітей у надзвичайних обставинах та в період збройних сил. До того ж 1975 рік було визнано Міжнародним роком жінок та спрямовано на посилення участі жінок в економічному, культурному, соціальному житті людства. 1976–1985 рр. – період, який визнано десятиліттям жінки, що проводився під гаслом «Рівність, розвиток, мир».

Декларація про подолання насильства над жінками, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН у 1993 році, стала висловленням міжнародної спільноти щодо захисту жінок від насильства разом із домашнім насильством. У ній було вперше офіційно зведено й викладено міжнародні норми щодо насильства над жінками, утверджено засудження насильства над жінками в усіх його формах і проявах. Пекінська Платформа дій розглядає розширення прав і можливостей жінок у контексті забезпечення рівноправності між жінками і чоловіками, а також визначає, що саме цей підхід становить передумову для досягнення політичної, соціальної, економічної та культурної безпеки у відносинах між народами. Також у Пекінській Платформі Дій указується на необхідність комплексного підходу до гендерної рівності, впровадження проблематики рівності між статями в усі галузі життєдіяльності суспільства, на всіх рівнях управління ними [4]. Принцип рівного ставлення та заборони дискримінації за ознакою статі у трудових відносинах закріплені у декількох конвенціях Міжнародної організації праці (далі – МОП). Гарантії недискримінації у трудових відносинах полягають, з одного боку, у закріпленні заборони дискримінації за ознакою статі, з іншого – у розробленні практичних заходів, спрямованих на досягнення фактичної рівності в трудових стосунках.

Стандарти ЄС стосовно рівного ставлення до жінок і чоловіків є частиною як первинного, так і вторинного законодавства ЄС. Прийнятий у 1957 році Договір про заснування Європейської Економічної Спільноти (далі – ЄЕС) містив положення щодо заборони нерівної оплати праці чоловіків і жінок [5]. Гендерні стандарти встановлені кількома Статтями Амстердамської угоди 1997 року та містяться у Директивах, які аналізуються. Ці положення були перенесені у законодавство держав-учасниць. Угода про створення Європейського Союзу зобов'язує держави-учасниці сприяти гендерній рівності та забезпечувати впровадження принципу рівної оплати для працівників та працівниць за однакову роботу, що має однакову цінність. Крім того, в Амстердамській угоді міститься нова стаття 13, яка уповноважує Раду Міністрів вживати «відповідних заходів» із боротьби з дискримінацією на основі статі, расового або етнічного походження, релігії або вірувань, обмежених можливостей, віку або сексуальної орієнтації, хоча досі лише Рамкова угода та Директива про расову

дискримінацію були прийняті на основі загальних антидискримінаційних положень.

Основні принципи політики ЄС із гендерної рівності викладені у вторинному законодавстві, зокрема у Директивах ради про рівну оплату праці, про рівне ставлення на робочому місці, про безпеку та здоров'я вагітних робітниць та робітниць, які нещодавно народили або годують, на робочому місці, про рівне ставлення до самозайнятих робітників та членів подружжя, які їм допомагають, про рівне ставлення до жінок і чоловіків.

Європейський суд із прав людини має широку практику в регулюванні та захисті прав, пов'язаних саме на гендерній рівності у різних сферах людської життєдіяльності. Це і судові рішення в трудових спорах, у справах, пов'язаних із сексуальними домаганнями, у сфері сімейного права з питань соціального та пенсійного забезпечення, а також з адміністративних спорів. Так, наприклад, до збірки кращих практик увійшла справа про право жінок після одруження використовувати своє дівоче прізвище (Рішення ЄСПЛ у справі *Unal Tekeli v. Turkey* від 16.11.2004). Заявниця скаржилась на те, що (відповідно до національного права після укладання шлюбу) зобов'язана взяти прізвище чоловіка. ЄСПЛ визнав, що хоча закон дозволяє жінкам залишати своє дівоче прізвище поряд із новим прізвищем чоловіка, це все одно становить дискримінацію за ознакою статі.

Країни Європейського Союзу проводять політику гендерної рівності не тільки з європейський стандартів у цій сфері, а й власних уявлень про її сутність, беручи до уваги характерні для цього суспільства соціокультурні, економічні й політичні стереотипи. Проте можна зробити спробу класифікувати європейські держави за ступенем застосування принципу гендерної рівності.

Так, за цим принципом Норвегія і Нідерланди потрапляють до групи, в якій політика рівності законодавчо визначена і реалізується відповідними суспільним інститутами. Водночас у Франції, Ірландії, Великій Британії та Іспанії рівень інституціоналізації політики рівності статей залишається доволі низьким, при цьому конкретні заходи урядів цих країн у сфері забезпечення рівності потребують уточнення з точки зору класифікації, тому класифікаційні схеми мають бути дуже гнучкими, враховуючи той факт, що з часом країни можуть переходити з однієї категорії в іншу. Прикладом можуть бути Нідерланди, які ще у 60–70-х роках минулого століття мали слабозвинуте законодавство у сфері гендерної рівності, а в 1990 році вийшли в лідери.

Можна виділити країни-лідери і країни-аутсайтери з позиції реалізації політики гендерної рівності в державах Євросоюзу. Лідерами є скандинавські країни, за ними йдуть Голландія, Австрія, Люксембург і Німеччина, а аутсайдерами – держави Південної Європи: Італія, Іспанія, Португалія і Греція разом з Великою Британією, Ірландією, Бельгією та Францією (хоча дві останні країни мають високі (з точки зору забезпечення соціальних прав жінок як бенефіціаріїв) і низькі (з точки зору участі жінок в ухваленні політичних рішень) рейтинги).

Скандинавські країни – лідери у сфері політики гендерної рівності, адже належать до групи соціал-демократичних держав загального добробуту. Це виправдано, оскільки в цих північних країнах прихильність до принципів рівності і соціальної демократії має глибокі корені. Кількість жінок-парламентаріїв у цих країнах перевищує критичну масу, необхідну для впливу на державну політику і соціальні технології, які сприяють добробуту жіночого населення. Державний сектор, що розширюється, виступає як роботодавець, надаючи послуги з догляду за дітьми та забезпечуючи доступність освіти, медичної допомоги і соціального забезпечення.

На відміну від Швеції і Фінляндії, норвезька модель не передбачає значного фінансування сфери соціального

страхування і відпусток у зв'язку з вагітністю, пологами та доглядом за дітьми. У Норвегії, яка завжди вважалася більш консервативною за інші північні країни, важливу роль відігравала релігія, а церква до останнього часу була досить впливовою, що визначило більш традиційне ставлення норвежців до інституту сім'ї. Британський уряд поставив перед собою мету – досягнути збалансованого представництва жінок та чоловіків у суспільній сфері.

До наступної групи належать Ірландія, Іспанія, Британія, а також Бельгія, Франція та Італія – країни з показниками ступеня розвиненості політики рівності нижче середнього. Франція і Бельгія за рівнем розвитку соціального страхування, програм допомоги сім'ї та дітям (зокрема відпустки з догляду за ними) цілком можуть порівнюватися з лідерами зі соціал-демократичних режимів, однак значно поступаються їм за рівнем політичного представництва жінок. Ураховуючи, що в 1994 році у Бельгії було висунуто пропозицію про введення квот для жінок під час висунення кандидатів у депутати, можна припустити, що рівень участі жінок у політичному житті має значно підвищитися. Починаючи з лютого 2002 року, бельгійська конституція гарантує принцип рівності між жінками і чоловіками, надаючи законної сили політиці позитивних дій [1, с. 170].

Аналіз ситуації в європейських країнах свідчить про те, що гендерні відмінності в оплаті праці, які спостерігаються в усіх країнах-членах Європейського Союзу, найбільш поширені у Великій Британії, Ірландії і Люксембурзі. З іншого боку, хоча питома вага жінок у складі робочої сили в Ірландії не є великою, національна система організації і реалізації принципу гендерної рівності у цій країні вважається зразковою для інших країн-членів Європейського Союзу. Ірландія – одна з небагатьох країн, судові органи яких були наділені спеціальними повноваженнями з ліквідації проявів гендерної дискримінації. Крім того, в країні було створено потужну систему стимулювання роботодавців, які прагнуть упроваджувати принцип гендерної рівності. Ірландія потрапляє до групи країн із найбільш розвинутою системою судочинства у справах

забезпечення гендерної рівності. Тому можна сказати, що діяльність ірландських профспілок з удосконалення законодавства щодо гендерної рівності, як і участь «Агентства з рівності у галузі зайнятості» у судових слуханнях, є зразком для інших країн.

Складно вимірюваний показник гендерної рівності (поряд із такими показниками, як верховенство права, демократія тощо) може бути підданий оцінці, на підставі якої авторитетні міжнародні організації періодично складають відповідні рейтинги. У 2015 році було опубліковано The Global Gender Gap Report 2015, який визначає індекс гендерного розриву. Це глобальне дослідження країн світу за показником рівноправності статей за версією Всесвітнього економічного форуму (World Economic Forum). Вимірювання відбувається за чотирма ключовими, на думку укладників, сферами: економічна участь і кар'єрні можливості, освіта, здоров'я і виживання, політичні права і можливості.

У топ-10 країн за індексом гендерної рівності увійшли Ісландія, Норвегія, Фінляндія, Швеція, Ірландія, Руанда, Філіппіни, Швейцарія, Словенія та Нова Зеландія. Україна посіла 67 місце серед 142 країн, погіршивши власний рейтинг 2014 року на 11 пунктів, коли вона посідала 56 місце. За ще одним рейтингом – Індексом гендерної нерівності 2015 року, що відображає такі аспекти людського розвитку, як репродуктивне здоров'я, економічний статус та розширення прав і можливостей жінок у порівнянні з чоловіками, – Україна посідає 83 місце серед 150 країн.

Висновки. Зміна гендерних відносин, розширення можливостей жінок та скасування негативних традиційних гендерних стереотипів є ключем до досягнення гендерної рівності та благополуччя всього суспільства, зокрема чоловіків та наступних поколінь. За результатами проведеного дослідження багатьох сфер економіка та соціум процвітають, коли жінок на рівні з чоловіками наділяють правом участі в соціальному та політичному житті. Тому участь жінок в ухваленні рішень сприяє таким позитивним змінам у суспільстві, як зміни у законах, політиці, службах, установах та соціальних нормах [6, с. 1].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Пищуліна О. Гендерна рівність і розвиток: погляд у контексті європейської стратегії. / Під ред. А. Черновой. Київ: Центр Разумкова. Видавництво «Заповіт», 2016.
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015
3. Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18.12.1979 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_207
4. Пекінська Платформа від 15.09.1995 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_507
5. Договір про заснування європейської спільноти від 25.03.57 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_017
6. Рада Європи Стратегія гендерної рівності на 2014-2017 роки. URL: <https://rm.coe.int/1680590176>